

МАТЕРІАЛИ

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції

ПРОТЕСТАНТСЬКІ ЦЕРКВИ

У КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ
ТА СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

(до 500-ліття Реформації)

27-28 квітня 2017 р.
м. Тернопіль

«Протестантські Церкви у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій (до 500-ліття Реформації): Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 27–28 квітня 2017 р.) / За заг. ред. д. істор. н. Е. Бистрицької (гол. ред.), д. істор. н. І. Зуляка, д. філос. н. А. Колодного, д. філос. н. П. Яроцького. – Тернопіль-Київ: ФОП Осадца Ю.В., 2017. – 364 с.

До четвертого збірника з наукової серії «Церква у контексті вітчизняної історії та сучасних суспільних трансформацій» включені доповіді та повідомлення учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Протестантські Церкви у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій (до 500-ліття Реформації)», що охоплюють широке коло питань, пов'язаних зі становленням та розвитком Реформації, її впливу на подальший розвиток європейської цивілізації та місце України у цьому процесі. У статтях актуалізовано проблематику конфесійних особливостей та інституалізації протестантських Церков у світі та Україні, їх місце в системі державно-церковних і міжконфесійних відносин в умовах російського самодержавства, у радянський період та на сучасному етапі; акцентовано увагу на філософсько-теологічних, освітніх і виховних концептах Реформації у контексті суспільних трансформацій минулого, розбудови громадянського суспільства та глобальних викликів сучасності; низка статей присвячена діяльності видатних релігійних постатей, внесок яких у формування ідеології протестантизму розглянуто в площині суспільно-історичного та культурно-релігійного процесів.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, духовних осіб, широкої аудиторії.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 9 від 28 березня 2017 року) та Вченою Радою Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (протокол № 7 від 11 квітня 2017 року).

Редакційну підготовку збірника здійснили: д. істор. н. Е. Бистрицька (гол. ред.), д. істор. н. І. Зуляк, д. філос. н. А. Колодний, д. філос. н. П. Яроцький, к. істор. н. А. Кліш, У. Безпалько, Н. Волік, І. Штогрин.

Збірник матеріалів конференції видано за сприяння та підтримки Тернопільської обласної державної адміністрації, Тернопільської обласної ради та Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

ЗМІСТ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №357/2016.....	3
ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ 500-РІЧЧЯ РЕФОРМАЦІЇ.....	3
ВІТАННЯ УЧАСНИКАМ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	5
ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ КОНФЕСІЙНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	10
о. Віталій Козак	
ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ЧИННИК У ПРОЦЕСАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДГОТОВКОЮ ТА УКЛАДЕННЯМ БЕРЕСТЕЙСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО З'ЄДНАННЯ 1596 РОКУ.....	10
Петро Яроцький	
СВРОПЕЙСЬКА РЕФОРМАЦІЯ ТА ЇЇ ВІДГОМІН В УКРАЇНІ	18
Надія Стоколос, Руслана Шерегук	
ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ ОРДЕНУ ШАРІВ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ XVII – У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XIX СТ. ЯК ОДИН ІЗ ВИЯВІВ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ РЕФОРМАЦІЇ.....	28
Микола Бармак	
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ОСВОЄННЯ ТЕРЕНІВ ВОЛИНІ ПРОТЕСТАНТСЬКИМИ ГРОМАДАМИ МЕНОНІТІВ У XIX СТ.....	33
Іван Мозговий	
ЄВАНГЕЛЬСЬКИЙ РУХ НА СУМЩИНІ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.....	39
Олександр Ігнатуша	
ПРОТЕСТАНТИЗМ І ПРАВОСЛАВ'Я У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ 20-Х РР. XX СТ.....	45
Ігор Репета	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ХРИСТИЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ (1923–2017 РР.).....	51
Андрій Кліш, Оксана Ятищук	
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОТЕСТАНТСЬКОГО РУХУ В МІЖВОЄННІЙ ГАЛИЧИНІ	56
Іван Зуляк	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ТЕЧІЙ У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В МІЖВОЄННІЙ ПЕРІОД.....	59
Елла Бистрицька	
ЕКУМЕНІЧНИЙ РУХ 1940-Х РР.: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ.....	65
Тарас Дідух	
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН- БАПТИСТІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1953–1958 РР.	69
Ярослав Стоцький	
ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕГАЛЬНИХ І НЕЛЕГАЛЬНИХ БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РР.....	75
Володимир Кіцак	
РЕФОРМАЦІЯ В АНГЛІЇ В XVI СТ.	88
Тетяна Лахманюк	
ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ КОНФЕСІЙНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ У КИТАЇ.....	91
ВПЛИВ РЕФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ	96
Петро Кралюк	
РЕФОРМАЦІЯ В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ.....	96
Ірина Преловська	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І УСТРОЮ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (1921–1930): ВПЛИВИ ПРОТЕСТАНТИЗМУ ЧИ СПРОБА РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я?	101

Віталій Докаш	РЕФОРМАЦІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: УРОКИ ІСТОРІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ	107
Валентина Куриляк, Фелікс Понятовський	ВПЛИВ РЕФОРМАЦІЙНИХ ТЕЧІЙ НА РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ	113
Ольга Недавня	РЕЛІГІЙНА ТА КОНФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УГКЦ СЕРЕД ІНШИХ ЦЕРКОВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ПРОТЕСТАНТСЬКОГО СУСІДСТВА	118
Людмила Штанько	СУЧАСНА ПРОТЕСТАНТСЬКА ОСВІТА ЯК СПАДЩИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ	123
Вадим Зверінський	ВПЛИВ ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ПРИНЦИПУ ВСЕЗАГАЛЬНОГО СВЯЩЕНСТВА НА ЕКОНОМІЧНУ СФЕРУ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ	129
Людмила Путькалець	МЕДІАТИЗАЦІЯ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	132
Ростислав Боришкевич	ПОШИРЕННЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО ВЧЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ	135
Петро Сельський	УПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ РЕФОРМАЦІЇ У РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ	139
Анатолій Телес'як	ВПЛИВ ПРОТЕСТАНТИЗМУ НА РОЗВИТОК БІОЕТИКИ	146
Світлана Филіпчук	ТЕЛЕБАЧЕННЯ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ФУНКЦІОНАЛЬНА, ЖАНРОВА, ЗМІСТОВА СПЕЦИФІКА КОНТЕНТУ	151
РОЛЬ ОСОБИСТОСТЕЙ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД		155
Петро Мазур	ПЕРШИЙ ПРЕСВІТЕР ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН БАПТИСТІВ ТА ХРИСТІЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ СЕЛА ПЕРЕДМІРКА	155
Надія Волік	ПРЕСВІТЕРІАНСЬКА «НЕЗАЛЕЖНА ГРЕЦЬКА ЦЕРКВА» В КАНАДІ: ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА БОДРУГА	160
Володимир Костишин	ЗАПОЧАТКУВАННЯ БАПТИСТСЬКОГО РУХУ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ: ЗНАКОВІ ОСОБИСТОСТІ	164
Назарій Петрів	ДІЯЧІ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНСЬКИХ ЕТНІЧНИХ ЗЕМЛЯХ ПІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	171
ПРОТЕСТАНТСЬКІ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВА: ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ		175
Анатолій Колодний	ПРОТЕСТАНТИЗМ В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ	175
Віталій Шевченко	ПРОТЕСТАНТИЗМ: КІЛЬКА МІРКУВАНЬ З ПРИВОДУ 500-РІЧЧЯ	185
Ярослав Лукасік	П'ЯТЬ ІДЕЙ, ЯКІ КОЛИСЬ ЗМІНИЛИ СВІТ, ЧИ ЗМОЖУТЬ СЬОГОДНІ ЗМІНИТИ УКРАЇНУ?	193
Говард Бідулф	РОЛЬ ЦЕРКВИ ІСУСА ХРИСТА СВЯТИХ ОСТАННІХ ДНІВ В ПРОЦЕСІ УТВЕРДЖЕННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАНЬ В УКРАЇНІ	197
В'ячеслав Горпинчук	УКРАЇНСЬКЕ ЛЮТЕРАНСТВО ЯК СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР РЕФОРМАЦІЇ	205

Ангеліна Ангелова	ВІЛИВ РЕФОРМАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ СИСТЕМИ ОПІКИ НАД ЛІТНИМИ ЛЮДЬМИ.....	211
Степан Костюк	МАТЕРІАЛИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ..... ПРО НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ: ГРУПА «РІДКІСНІ КНИГИ».....	216 216
Михайло Бабій, Людмила Филипович	РЕФОРМАЦІЯ І ПРИНЦИП СВОБОДИ СОВІСТІ.....	217
Павло Павленко	«РУССКИЙ МИР» ПО-ПРОТЕСТАНТСЬКИ..... (ЄВРАЗІЙСЬКА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ).....	223 223
Олег Шепетяк	МЕСІАНСЬКЕ ЄВРЕЙСТВО У СВІТІ ТА УКРАЇНІ.....	229
ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ РЕФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ.....		233
Микола Шкрібляк	СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТЛО ФОРМУВАННЯ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ НАСТРОЇВ..... І БОГОСЛОВСЬКИХ ПОГЛЯДІВ МАРТИНА ЛЮТЕРА.....	233 233
Raymond W. Hardy	WHY GOD ALLOWS PEOPLE GO TO HELL: PROTESTANT POINT OF VIEW.....	242
Михайло Ревуцький	ФІЛОСОФІЯ І ТЕОЛОГІЯ ПРОТЕСТАНТИЗМУ.....	247
Наталія Морська	ВІЛИВ РЕФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПРАВ.....	251
Галина Груць	СПІВВІДНОШЕННЯ ВІРИ І ЗНАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС.....	255
Семен Абрамович	БІБЛІЙНИЙ ПОГЛЯД НА ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОСНОВА ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ДЕСАКРАЛІЗАЦІЇ ІКОНИ.....	262
Володимир Пержун	ПРОТЕСТАНТСЬКА ЕТИКА М. ВЕБЕРА.....	265
Галина Поперечна	В. КАРПОВ ПРО ЗВ'ЯЗОК ПРОТЕСТАНТИЗМУ ТА НІМЕЦЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ.....	268
Ростислав Радчук	ВІЛИВ БІБЛІЙНИХ ПРИНЦИПІВ..... НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї.....	271 271
Петро Радчук	МІСІЯ ЦЕРКВИ: АНАЛІЗ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	274
Ольга Спіс	ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНО-ПІСЕННОГО СЛУЖІННЯ..... В СУЧАСНИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКВАХ.....	277 277
Леся Костюк	СІМЕЙНИЙ УКЛАД ТА ОБРЯДОВІСТЬ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	284
Олена Проців, Ігор Гаврищак	ТОМАС МІОНЦЕР ЯК ІДЕОЛОГ ТА ІДЕЙНИЙ НАТХНЕННИК АНАБАПТИЗМУ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПОШУКИ ТА ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА.....	287
Ганна Трегуб	БАПТИСТСЬКЕ БАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВІД ЛОЗАННСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ – ДО «ТЕОЛОГІЇ МАЙДАНУ».....	293
Павло Шевчук	КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮТЕРАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ.....	300

ДЕРЖАВА – ЦЕРКВА – ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ.....	306
Василь Балух РЕФОРМАЦІЯ: СТРЕС ЧИ ПРОГРЕС?.....	306
Михайло Черенков ПРОТЕСТАНТИЗМ І «СХІДНА РЕФОРМАЦІЯ»	317
Ганна Кулагіна-Стадніченко ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ПАРАДИГМ ЗА ЧАСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	321
Олег Саган ТЕОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ЗРОСТАННЯ ГРОМАД ЦЕРКВИ ХВС В ДОБУ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	326
Вікторія Бокоч УКРАЇНСЬКІ ПРОТЕСТАНТИ В РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ.....	333
Богдан Галюк ЕТНОС І МІЖКУЛЬТУРНІ ВІДНОСИНИ: ПРОТЕСТАНТСЬКА ПЕРСПЕКТИВА	336
Вікторія Гриценко, Валерія Чорнобай СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ	342
Петро Сабашевський МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ТА ПРАВОСЛАВНИХ ГРОМАД: БОГОСЛОВСЬКА ПЕРСПЕКТИВА.....	349
Марія Чікарькова РЕФОРМА ГЕНРІХА VIII В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІДЕЇ ДЕСАКРАЛІЗАЦІЇ КОРОЛІВСЬКОЇ ВЛАДИ.....	352
НАШІ АВТОРИ.....	356

Ivan Zuljak

THE FUNCTIONING OF PROTESTANT DENOMINATION IN TERNOPIL VOIVODESHIP IN THE INTERWAR PERIOD

In the article the functioning of Protestant denomination in Ternopil voivodeship in the interwar period is explored. Their statistical indicators, place and role in religious life contemporary society are analyzed.

Key words: Ternopil voivodeship, Interwar period, the Polish government, Protestantism, statistics.

Елла Бистрицька

ЕКУМЕНІЧНИЙ РУХ 1940-Х РР.: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

У статті на основі архівних документів з'ясовано окремі аспекти інституалізації екуменічного руху, його потужний вплив на процеси консолідації світового християнства під час та після Другої світової війни на противагу Російській Православній Церкві та Святому Престолу. Проаналізовано ставлення до Всесвітньої Ради Церков з боку Російської Православній Церкві та причини конфліктності її відносин з Англіканською Церквою.

Ключові слова: екуменічний рух, Всесвітня Рада Церков, Рада у справах РПЦ, Англіканська Церква, Святий Престол.

Протиприродне розділення християн, що зпочаткувало три його основних напрями – католицизм, православ'я, протестантизм, впродовж століть спонукало до пошуків шляхів співпраці. У відносинах між католиками і православними була застосована модель унії, яка через політичну заангажованість виявилася неприйнятною. З часу укладення Ліонської (1274 р.), Ферраро-Флорентійської (1439 р.) і Берестейської (1596 р.) уній православні патріархи звинувачували Святий Престол у прозелітизмі. Проте соціально-політичні трансформації, що в ХХ ст. призвели до розв'язання двох світових воєн, спонукали християнські спільноти до пошуку прийнятних умов об'єднання, якщо не в межах всесвітньої Церкви, то, принаймні, на платформі спільного бачення шляхів розв'язання суспільних проблем людства.

З кінця ХІХ ст. міжхристиянський діалог ініціювали протестантські конфесії. У 1910 р. за участі американських протестантських Церков виник рух «Віра і церковний устрій». Його організаторам вдалося провести декілька всесвітніх конференцій, в яких брали участь представники Православних Церков, зокрема Російської Православної Церкви (далі – РПЦ). У 1930-х рр. активними учасниками екуменічного руху були три організації: «Лозаннські конференції» (учасники обговорювали питання єдності віри і церковного устрою; найбільш представницький рух, члени якого проводили конференції щорічно); «Стокгольмське співробітництво Церков» (пріоритетом учасників конференцій були питання практичного християнства); «Всесвітній Союз для здійснення співпраці народів через Церкви». Провідна роль у проведенні цих зібрань належала Англіканській Церкві. Кількість учасників конференцій щороку зростала й налічувала сотні осіб. Зокрема, Лозаннський керівний комітет налічував 134 члени [1, с. 622–624]. Серед православних, зокрема емігрантів з Російської імперії, екуменічні форуми мали позитивний відгук, насамперед з огляду на демократичну атмосферу їх проведення та відсутність диктату. Учасниками конференцій у Лозанні, Оксфорді, Единбурзі були також представники Константинопольської, Елладської, Сербської та Болгарської Церков.

Святий Престол критично поставився до екуменічної діяльності протестантів. Папа Пій ХІ оприлюднив енцикліку «Mortalium animos» (1928 р.), в якій проводив думку, що об'єднання християнських Церков можливе лише за умови керівної ролі у цьому процесі Католицької Церкви. Відтак, заборонив католикам брати участь у некатолицьких з'їздах [2, с. 20, 22], однак надсилав своїх спостерігачів. Того часу, з огляду на нищівне

переслідування РПЦ у Радянському Союзі, ватиканські очільники більшою мірою сподівалися на об'єднання з православними, розгорнувши на теренах Польщі проєкт неоунії.

Попри те, широке представницьке коло церковних інституцій, важливість обговорюваних проблем, засади демократичності та рівності учасників незалежно від конфесійної приналежності, уможливили об'єднання всіх екуменічних організацій. У 1938 р. на конференції в Утрехті (Нідерланди) було створено Тимчасовий Комітет Всесвітньої Ради Церков (далі – ВРЦ), що мав діяти до часу скликання Асамблеї в 1942 р.

В роки Другої світової війни, що спричинила мільйони жертв, роль консолідованої діяльності християнських Церков незмірно зросла. А в умовах міжнародних домовленостей учасників антигітлерівської коаліції про повосне облаштування світу суб'єктність Церков набувала якостей потужного стабілізатора міжнародних відносин. Водночас уряди США і Великобританії залучали потужний ресурс релігійних організацій для боротьби з ідеологією націонал-соціалізму і фашизму та поширення свого впливу на контрольованих територіях. Політичний план утвердження першості Московського Патріархату у християнському світі з метою ретрансляції радянських цінностей у країнах Східної і Центральної Європи реалізовував кремлівський уряд. Таким чином, парадигма відносин у трикутнику «католицизм – протестантизм – православ'я» формувалася в контексті геополітичних устремлінь держав-переможниць у Другій світовій війні.

Аналіз відомих нам документів з архівів Російської Федерації свідчить, що діяльність Англійської Церкви, якій належала керівна роль в екуменічному русі, Тимчасового, а згодом постійно діючого Комітету ВРЦ, перебувала у полі прискіпливої уваги радянських органів влади. Тому в радянському уряді підтримували встановлення діалогу між керівництвом РПЦ і англійськими ієрархами, маючи на меті залучити останніх до союзників у боротьбі з Ватиканом. Вперше делегацію Англійської Церкви, очолювану архієпископом Йоркським С. Гарбеттом, приймали в Москві у вересні 1943 р. напередодні Тегеранської конференції (28 листопада – 1 грудня 1943 р.) [3, л. 1–3]. 10-денне англійсько-православне спілкування залишило позитивний враження у гостей і, безперечно, сприяло зміцненню міжнародного авторитету СРСР.

Візит у відповідь РПЦ в особі митрополита Крутицького Ніколая (Ярушевича) та ще двох священників до Лондона відбувся лише у червні 1945 р. На той час головним вектором діяльності Ради у справах РПЦ було перетворення Московського Патріархату на центр Вселенського православ'я та об'єднувчий центр християнського світу на противагу Святому Престолу. Відтак, розпочався процес створення антиватиканського блоку. Під час зустрічей з архієпископом Йоркським було виявлено спільну позицію протистояння щодо Ватикану, а також підкреслено ієрархами Англійської Церкви майже повну ідентичність англійського і православного віровчення [4, с. 141]. Подібні заяви створювали підґрунтя для участі РПЦ в екуменічному русі, а Англійської Церкви – у заходах, спрямованих на послаблення Ватикану. Проте в оцінках екуменічного руху архієпископом Ніколай був обережним, заявивши, що документи вивчаються [5, с. 161].

Після закінчення Другої світової війни діяльність протестантських Церков на теренах знекровленої Європи значно похвалилась. У лютому 1946 р. у Женеві відбулася всесвітня екуменічна конференція, яка стала підготовчим етапом для скликання у серпні 1948 р. в Амстердамі асамблеї Всесвітньої Ради Церков як законодавчого органу. На думку голови підготовчої комісії Генрі Дюссона, ця інституція була новим явищем у християнстві, що не мало аналогів у попередні дев'ятнадцять століть [6, л. 321]. Окрім організаційних питань, 87 делегатів від 32 країн зосередили увагу на проблемах, пов'язаних зі становищем в Німеччині. Вони вказали на необхідність пом'якшення

окупаційного режиму [6, л. 314]. З ініціативи архієпископа Кентерберійського була прийнята резолюція, що опротестовувала антигуманні методи переселення німців з Чехословаччини, Польщі та Угорщини. Вимоги ревізії рішень Потсдамської конференції стосувалися, зокрема, німецької промисловості і зовнішньої торгівлі. Єпископ Вурм у своєму посланні писав: «Те, що відбулося в окупаційних зонах у сфері денацифікації, мало нагадує принципи справедливості і людинолюбства; заводи, що ніколи не мали жодного стосунку до військової промисловості, тепер руйнуються, із заводів вивозять запаси сировини і машини. Яких розмірів досягла трагедія, яка зараз відбувається на сході Німеччини, неможливо описати» [6, 320].

На думку голови Ради у справах РПЦ Г. Карпова: «Усі рішення конференції просякнуті духом примирення з Німеччиною, пом'якшенням окупаційного режиму, надання допомоги Німеччині тощо. При цьому недвозначно мова йшла головним чином про радянську зону окупації» [6, л. 319]. Про це він писав в узагальнюючій довідці про екуменічний рух на ім'я В. Молотова 12 червня 1947 р. Г. Карпов констатував, що «екуменічний рух, як і політика римо-католицької церкви на сьогодні являють собою дві паралельні течії, спрямовані до єдиної мети – боротьбі з комунізмом» [6, л. 315].

У 1947 р. екуменічний рух об'єднував 99 Церков з 33 країн – майже усі християнські Церкви, за винятком Православних і Римо-Католицької. Учасниками руху було майже 20 світових Союзів, що об'єднували представників різних віросповідань: Всесвітній Євангельський альянс (США), Всесвітній студентський християнський союз, Всесвітній християнський союз молодих людей (Женева), Протестантська федерація Франції, Федеративна рада євангелічних церков (Англія), Всесвітній баптистський альянс (США) та інші.

Використовуючи значний фінансовий ресурс*, протестантські релігійні організації спрямували свою роботу на подолання наслідків нацизму та допомогу населенню у відбудові мирного життя. У 1945 р. у США, Канаді, Швейцарії, Великобританії та інших країнах для потреб ВРЦ було зібрано 4 742 000 доларів. У 1946 р. ВРЦ надала допомогу населенню Європи продуктами харчування, медикаментами, одягом на суму 870 млн доларів [6, л. 321]. Лише за 1947 р. Відділ взаємодопомоги Церков при постійно діючому Комітеті ВРЦ витратив на допомогу потребуючим 14,5 млн доларів, що на 1 млн більше, ніж у 1946 р. [8, л. 82]. Г. Карпов звертав увагу свого керівництва, що федеральна американська Рада Церков, яка була однією із найактивніших членів екуменічного руху, підтримала спеціальну «Програму допомоги Європі», затверджену сенатом США.

Діяльність екуменістів дисонансувала з політичними намірами Кремля, щодо утвердження радянського впливу в Європі. З одного боку, участь РПЦ у роботі ВРЦ була бажаною, проте за умови домінуючого контролю Православних Церков у цій інституції. З іншого боку, вступ до ВРЦ Г. Карпов та ієрархи РПЦ вважали передчасним, оскільки своїм членством могли зміцнити екуменічний рух і залучити до нього своїм прикладом інші Православні Церкви. РПЦ опинилася у двозначній ситуації, яку влучно окреслив патріарх Алексій, у відповідь на запит патріарха Константинопольського у 1947 р.: «спостереження за екуменічним рухом впродовж років не надали Російській православної церкві повної впевненості в істинності цього шляху, тому Російська церква не зважається сама, без забезпечення собі підтримки з боку братських церков, ні увійти в ряди співробітників екуменічного руху, ні висловити цьому рухові обгрунтовану відмову» [6, л. 323].

* Г. Карпов доповідав, що тимчасовий Комітет Всесвітньої ради церков має у своєму розпорядженні значні кошти — 250 тис. ф. ст., наданих свого часу Джоном Рокфеллером, і планується зібрати ще 3 – 4 млн доларів, переважно у США, для потреб постійно діючого Комітету ВРЦ [7, л. 132].

Рада у справах РПЦ комплекс заходів для розблокування ситуації. У звіті на ім'я Й. Сталіна від 6 травня 1946 р. Г. Карпов писав: «Беручи до уваги загальну міжнародну церковну обстановку і враховуючи активну діяльність англійців у бажанні об'єднати всі християнські церкви, а також по об'єднанню всіх опозиційних церковних сил за кордоном проти впливу російської православної церкви, Рада пропонувала б своєчасним і необхідним через російську православну церкву провести ряд нових заходів» [7, л. 133]. Критикуючи не вигідні для радянської політики вимоги протестантських Церков, Г. Карпов пропонував Й. Сталіну перехопити ініціативу в Англійській церкві, позбавивши її керівної ролі в екуменічному русі. З цією метою вважав доцільним «включитися російській православної церкві в «екumenічний рух». Мотивація зводилась до таких причин, як: необхідність протистояти намаганням Англійської Церкви використати екуменічний рух у «потрібному їй напрямі світової церковної політики»; небезпека інтенсивного поширення екуменічного руху, активних форм роботи, що сприяють залученню дедалі більшої кількості Церков, зокрема, Православних; необхідність об'єднати усі Православні Церкви світу на чолі з РПЦ з метою протиставлення консолідованої позиції у ВРЦ [7, л. 133].

Г. Карпов вважав доцільним з'ясувати ставлення до цього питання глав автокефальних Православних Церков і, за позитивної відповіді на пропозиції РПЦ, провести навесні 1947 р. нараду їх глав. Для ознайомлення з матеріалами екуменічних з'їздів і конференцій, також переговорів з архієпископом Кентерберійським планувалося відправити представників від МП у Женеву і Лондон [7, л. 134]. На переговорах з архієпископом Кентерберійським Г. Карпов ставив перед керівництвом РПЦ завдання спонукати екуменістів відмовитись від політичних виступів, зосередивши роботу лише на релігійно-церковних проблемах і значно розширити кількість представницьких місць для Православних Церков на чолі з РПЦ. Тільки за таких умов, доповідав Г. Карпов Й. Сталіну, РПЦ може стати членом ВРЦ [6, л. 126].

Узгодити ці питання сторонам не вдалося. Серед протестантських конфесій, представлених в екуменічному русі, більшість становили американці. У Раді вважали, що залучення Православних Церков керівниками постійно діючого Комітету ВРЦ є складовою плану Маршалла, «як канал, з допомогою якого можна підготувати вибух зсередини небажаних для американських «політиків долара» режимів». Щодо РПЦ, то план, на думку Г. Карпова, передбачав «повну її ізоляцію... і протиставлення їй блоку православних церков, об'єднаних і «розчинених» у екуменічному русі» [9, л. 221–222].

Таким чином, саме політична домінанта, яка зумовлювалася протистоянням двох систем, стала причиною ігнорування екуменічного руху російським духовенством і погіршенням відносин з Англійською Церквою.

Окреслене протистояння у сфері релігійно-церковних відносин, яке поглиблювалося політичним протистоянням колишніх союзників, ускладнило завдання з перетворенню Московського Патріархату на «третій Рим». Проведення Всеправославної наради з 1947 р. перенесли на літо 1948 р., приурочивши до відзначення 500-ліття автокефалії РПЦ. Оскільки східні патріархи проявили самостійність і приїзду значної частини не очікували, було вирішено на нараді створити європейський блок Православних Церков. Перехід від вселенських масштабів до європейських відбувся в січні 1948 р., коли на засіданні комісії (29 січня 1948 р.) патріарх доповідав про нові терміни скликання наради предстоятелів автокефальних Православних Церков.

Список використаних джерел

1. Арсеньев Н. Работа единения Церквей и современный мир // Воскресное чтение. 1931. № 44. 2. Mortalium animos // Китежъ (Kitez). 1928. № 1–2. 3. Госархив Российской Федерации. Ф. 6991(Совет по делам религий при Совете министров СРСР). Оп. 1. Д. 3. 4. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Москва и Восточная Европа. Власть и церковь в период общественных трансформаций 40 – 50-х годов XX века: Очерки истории. М.: РОССПЭН, 2008. 807 с. 5. Власть и церковь в Восточной Европе. 1944 – 1953 гг. Документы российских архивов: в 2 т. Т. 1. М.: РОССПЭН, 2009. 887 с. 6. Госархив Российской Федерации. Ф. 6991(Совет по делам

религий при Совете министров СРСР). Оп. 1. Д. 149. 7. Госархив Российской Федерации. Ф. 6991 (Совет по делам религий при Совете министров СРСР). Оп. 1. Д. 80. 8. Госархив Российской Федерации. Ф. 6991 (Совет по делам религий при Совете министров СРСР). Оп. 1. Д. 294. 9. Госархив Российской Федерации. Ф. 6991 (Совет по делам религий при Совете министров СРСР). Оп. 1. Д. 294.

Ella Bystrytska

ECUMENICAL MOVEMENT DURING THE 1940S: POLITICAL ASPECT OF THE ISSUE

In the article the some aspects of institutionalization the ecumenical movement, its impact on the processes of consolidation the world Christianity during and after the Second World War as opposed to the Russian Orthodox Church and the Holy See have been analyzed on the basis of archival documents. The attitude of Russian Orthodox Church to the World Council of Churches and the Church of England have been shown by the author.

Key words: the ecumenical movement, the World Council of Churches, The Council for the Russian Orthodox Church, the Church of England, the Holy See.

Тарас Дідух

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1953–1958 РР.

У статті аналізуються зміни в конфесійному житті Євангельських Християн-Баптістів на території Дрогобицької області у 1953–1958 рр. Основну увагу в дослідженні приділено висвітленню особливостей взаємовідносин між органами радянської влади та Євангельськими Християнами-Баптістами у період лібералізації суспільно-політичного життя в СРСР.

Ключові слова: Євангельські Християни-Баптісти, Дрогобицька область, громади, державно-церковні відносини, лібералізація.

У сучасній історичній науці дедалі більше дослідників спрямовують свою увагу на вивчення державно-церковних відносин, зокрема особливостей та тенденцій, які стосуються діяльності протестантських релігійних об'єднань у радянський період. Тому значний науковий інтерес складає проблема державно-правового становища громад Євангельських Християн-Баптістів (далі – ЄХБ) на території Дрогобицької області в період лібералізації у 1953–1958 рр.

Особливості релігійного життя та діяльності ЄХБ, їх взаємовідносини з органами радянської влади висвітлені у наукових працях таких дослідників, як: В. Войналович [1], А. Колодний, П. Яроцький [8, 9], А. Моренчук [11], Я. Стоцький [12] та інші. Проте вказані дослідники лише частково розглядали питання державно-правового становища ЄХБ на території Дрогобицької області, характер їх взаємовідносин з органами радянської влади в період лібералізації. Відтак ця проблема потребує подальшого наукового дослідження.

Основу джерельної бази склали документи Державного архіву Львівської області, які дозволили провести комплексне дослідження становища громад ЄХБ та проаналізувати характер їх взаємовідносин з органами радянської влади на території Дрогобицької області у зазначений період.

Метою статті є дослідження й аналіз взаємовідносин між євангельськими християнами-баптістами та органами радянської влади на території Дрогобицької області у 1953–1958 рр.

Реалізація мети дослідження передбачає розв'язання наступних завдань: визначити роль євангельських християн-баптістів у релігійному житті Дрогобищини, проаналізувати характер їх взаємовідносин з органами радянської влади в контексті політики лібералізації.

Після смерті Й. Сталіна (5 березня 1953 р.) та приходу до влади М. Хрущова (1953–1964 рр.) в історії Радянського Союзу розпочався новий період. Його характерними рисами були зменшення масштабів політичних репресій, вибіркова реабілітація і